

ZLATKO VINCE, Zagreb

STULLIJEV UDIO U BROZ-IVEKOVIĆEVU RJEČNIKU
HRVATSKOG JEZIKA

I

1. Stullijevi rječnici, posebno njegovo Rječosložje, bili su fond kojim su se desetljećima služili hrvatski i srpski leksikografi: V. Karadžić, Mažuranić, Užarević, Daničić, Drobnić, Šulek, D. Popović i dr.

Istina, neki su filolozi izražavali određene rezerve prema obilju ne uvijek kritički prihvaćenih riječi u Stullija,¹ ali rijetko se tko mogao oteti impozantnom leksikografskom opusu, životnom djelu pasioniranoga leksikografa koji je gotovo pola stoljeća skupljao riječi iz najrazličitijih izvora, obrađivao ih te muku mučio da bi rezultat svoga mukotrpnoga rada vidio i objavljen tiskom. To mu je, uz mnogo dovrtljivosti, ustrajnosti i upornosti konačno i uspjelo.

Osvrnut ću se na udio Stullijeva Rječosložja u Broz-Ivekovićevu Rječniku hrvatskoga jezika koji se pojavio u Zagrebu godine 1901. kao i na Jagićevu kritiku zbog takva njegova postupka. Rječnik je dovršio, kako je poznato, dr. Franjo Iveković pošto je njegov nećak, dr. Ivan Broz, koji je ekscerpirao građu za rječnik, umro u 42. godini života, 1893, i ne započevši s njegovom obradom.

Kojih bi se načela pri redigiranju Rječnika držao Broz, ne možemo sa sigurnošću utvrditi. Bi li on svoje izvore ipak proširio i kako, je li svoj boravak u zimskom semestru 1889/1890. u Beču iskoristio da se i o tome konzultira sa svestranim V. Jagićem?

ćem, čije je seminare tada pohađao, o tome ne možemo danas ništa pouzdano utvrditi. T. Alaupović veli u svojoj kritici: "Šta li je namjeravao gosp. Broz s tom gragjom, ne znam, ... ali koliko sam mogao doznati od pokojnika (Broza) ... snovao je frazeološki rječnik hrvatskog jezika. Bilo kako mu drago, eto i ovaj rječnik i prve knjige Matičina izdanja hrvatskih narodnih pjesama pokazuju koliko je hrvatska znanost izgubila sa smrti pokojnog Broza."²

Nakon Brozove smrti pomišljao je njegov ujak dr. Franjo Iveković da djelo dovrši i da ga izda, pa se u mjesecu veljači 1894. primio posla te je u tri mjeseca sve Brozove ceduljice prebrojio i uredio, zatim ustanovio koje Karadžićeve i Daničićeve knjige još nisu ekscerpirane, a daljih šest mjeseci i njih ekscerpirao te je u prosincu iste godine 1894. stao na osnovi sve te građe izrađivati rječnik.³

Prvih godina rada nije Iveković ozbiljno ni pomišljao da bi svoj Rječnik proširio novim izvorima, nego je marljivo radio na postavljenom zadatku.⁴ Da iz početka nije Rječnik namjeravao proširivati, vidimo po "Ogledu" Rječnika koji se pojavio 1897. u Nastavnom vjesniku pod naslovom "Ogled. Rječnik Hrvatskoga jezika iz književnih djela Vuka Karadžića i Gjura Daničića skupili i obradili I.B. i F.I.".

Čini se da je Iveković osjećao teškoće koje bi nastajale ako bi Rječnik počeo proširivati: "Valjalo je megje sebi postaviti da dogješ na kraj a ne izgubiti se u pučini." Dotad je bio obradio riječi od A do K.⁵ To se jasno vidi iz Ivekovićeva "Književnog pisma".⁶

Ivekovićev nećak Broz dobio je - kako se vidi iz Ivekovićeve napomene - tako reći određenu narudžbu u vezi s izrađivanjem Rječnika, pa je to onda preuzeo i Iveković. Prvi poticaj za skupljanje građe bila je, dakle, prvobitna nakana da se Karadžićev Rječnik izda latinicom. Kasnije ga je Iveković ipak ponešto proširio, kako se može vidjeti po Predgovoru Rječniku, koji je datiran u Zagrebu, dne 30. lipnja 1900, a to pobliže pokazuju i "Izvori pismeni ovom Rječniku" (str. VI-VII).

Navodi da je ekscerpirao "Hrvatske narodne Pjesme" (u izd.

Matice hrvatske), neka djela M. G. Milićevića i P. Petrovića Njegoša, a iz Akademijina Rječnika uzimao je od početka do 19. sve-ska (A - Konjokradica), i to one riječi za koje je držao da su do-bre i potrebne, zatim iz zbirke J. Bogdanovića (počevši od slova m), pa zatim posebno spominje Stullija: "Ako i jest Stullijevo Rječosložje mješavina riječi Hrvatskih, Ruskih i Staroslavenskih, štokavskih i kajkavskih, narodnih i načinjenih kojekako, opet ima u njemu vrlo lijepih riječi, kojih nijesam našao u ostalom područ-ju svojem, pa sam ih zato iz njega uzeo."⁷

II

Da bi se vidjelo kako je Iveković postupao sa Stullijevim rječnikom, navodim određeni broj riječi Broz-Ivekovićeve Rječni-ka koje je uzeo ili izravno iz Stullijeva Rječosložja (tada navo-di njegovo ime u obliku Stulli) ili neizravno preko Akademijina Rječnika do slova K (tada ga navodi ponajviše u obliku: Stulić):

ad, m. u Stullija locus inferior, pakao.

adamanat, adamanta, m. adamas, u Stullija dragi kam.

adski, adj. što pripada adu, u Stullija infernus, pakleni.

arbuo ... U Stulića arbul katarka.

bačvarev, bačvarov, adj. dolarii ... Stulli što pripada bačvaru.

bačvarski adj. dolariorum ... Stulli što pripada bačvarima.

bastoč ... nekakav ždrijeb, ima ga i Stulić.

basulj ... porcorum genus st. Stulli, nekaki krmak, koji se lako goji.

bazduh pastuh tako i u Della Belle (stallone) a po njemu i u Stulića.

bedrinac trava pimpinella Stulli.

besanost, besanosti, f. insomnia. Stulli.

bespristrasan ... u Stullija //!< iz Ruskoga, suprotno pri-strasan.

bežen bez žene ... u Stullija, iz ruskoga.

bogovski M. G. Milićević ... ima i u Stullija.

bolničar, primjer M. G. Milićević ... Stulli.

bolnički ... samo Stulli.

botica dem. od bota, mali svod (boltica) ... i u Stulića.

bratoubica, primjer S. Ljubiša ... Stulli.

brcavica velika muha ... Stulli.

breče (drop, komina) i u Della Belle i u Stulića.

bumbaka pamuk u Mikalje i Della Belle i u Stulića.

busula u Della Belle i u Stulića.

cibati culjati (kao tresti i na cubaljci pokretati /?/)

Stulli.

cijeno }
cijenu } vili vel parvo pretio, Stulli.

cikelj potica, merula DARj,⁸ Stulli i DARj.

cilinkuša, f. vidi komar. Stulli ... DARj.

cka ... daska, tako i u Mikalje i u Della Belle (tavola) i
po prvom u Stulića.

crljenko Stulli ime vola crljene dlake i sada u Lici DARj.

crtanje Stulli i DARj.

crtati Stulli lineas ducere, delineare DARj.

častoljubac Stulli homo ambitiosus DARj.

častoljubiv Stulli i DARj.

čepljuskati inconsiderate loqui. Stulli.

činilac, činioca, m. u Stulićevu rječniku, auctor, effec-
tor, conditor. DARj. II. 28 a. tko čini što.

čudovište, n. monstrum. Stulli ARj.

čuvstven Stulli sensibus perceptus ARj.

čuvstvovati Stražilovo, D. Obradović, Stulli.

djeljnik u Stullija, koji djela. Daničić Posl. Mikalja i
po njemu Stulli.

dobrat svršiti branje Stulli. Govori se u Hrvatskoj.

dobroljubac Stulli, ARj.

dol Stulli, Daničić, korijeni (govori se u Hrvatskoj).

doušavati doušivati Stulli, Njegoš, Šćepan mali.

dozrijevati ARj, govori se i u Hrvatskoj, Stulli.

drugda Stulli i ARj.

družben 1) socialis. Stulli, koji pripada družbi, M. Div-
ković i ARj.

dugovrat Stulli, M. G. Milićević.

dupka Stulli: dubka rupa, jama, duplja ARj. St: dubka, foramen, dovodeći krivo riječ od dupsti, a biće istoga postanja kojega je duplja... Milićević

dvoglav Stulli - biceps ARj.

dvornica, f. Stulli. velika soba, osobito gdje se primaju gosti ARj.

frcati ... Stulli guttatim effluere, effundi, ARj.

fučkati ... Stulli pfeifen, govori se i u sjevernim krajevima.

gluhonja U Stulićevu rječniku: perfecte surdus ... ARj.

grubjeti Stulli ARj, u St. grubiti

hrupiti Stulić, ARj.

hrvatiti ARj, u Stullija pohrvaćen.

hunjkati u Stulića sa h, govoriti kroz nos, năseln. U Vuk. Rj. bez h.

igličar Stulli, avis plumescens, ARj.

igraonica Stulli M. G. Milićević

iscjeljenje Stulli sanitas, salus Daničić.

ishrakati Stulli i Rj. iskopanje.

ispričanje Stulli i ARj.

isprosjačiti Stulli i ARj.

isprsiti se Stulli i M. Medić.

izgrmjeti se St. i ARj (u naše vrijeme u Dubrovniku).

izlječiv Stulli sanabilis, - A. Kanižlić, ARj.

iznenadan Stulli fortuitus Gj. Rapić ARj.

izobičajiti se obsolescere ARj i Rj.

izopćiti Stulli izopćenica, izopćenik, izopćenje, izopćivati.

izvidan sanabilis Stulli ARj.

izvišan Stulli, excelsus, insignis, erhaben hrv. nar. pj.

izvršitelj perfector Stulli, E. Pavić, M. Radonić, ARj.

Uz pojedine riječi katkada Iveković navodi da ih ima potvrđenih samo u Stullija, ali većina ih se potvrđuje i drugim izvorima, naročito uz riječi do kojih dolazi preko Akademijina Rječnika (pa se uz Stullija citira i veći broj drugih izvora).

Evo nekoliko riječi za koje se kao izvor navodi samo Stul-

bestjelesnost, bestrasnost (u Stullija: iz brevijara glagolskoga), bestrasan (iz brevijara glagolskoga), beženstvo (iz ruskoga), bratučedin, brecavica (velika muha), brezje (coll. od breza, mnoštvo breza), brijačnica, brodarski, brojilač (onaj koji broji), caklarnica (officina vitriaria), caklenica (vas vitreum), cakljenje, cjelokupnost (totalità, integritas), crnika, čempresovina (lignum cupressinum), ćutilo (sensus sentiendi vis), dobrati (svršiti branje), doušivati, drljucati (leviter percutere, tangere, lako udariti), drzost (temeritas, drskost), duhovit (u kojem je duh, u kojem ima duha, geistreich), dvoženja (bigamus, koji ima dvije žene), frigati (uz napomenu: govori se u Hrvatskoj!), fučkati (uz napomenu: govori se u sjevernim krajevima), grčilo (grčina), greznuće (verb od greznuti), grgotati (gargarizare, fauces colluere), grintav (achoribus laborans - uši mu bijahu grintave), gumnar (čovjek koji radi na gumnu, areator), haralan (tritor, koji hara), haralica, hubavac (hubav čovjek), isfrigati (s napomenom: govori se u Hrvatskoj i u Stullija), isključiti (excludere, ausschliessen), islikovati (ausmalen, expingere), izbiračica (electrix), izlaštiti (expolire, ausglätten), iznenadnji, izopćenica, izopćenik, izopćenje, izopćivati, jaukalac (qui ingemiscit), jaukalica (quae gemit), jednostranost.

III

Kao što je poznato, Broz-Ivekovićev Rječnik naišao je, uz pohvale, i na dosta oštru kritiku, npr. V. Jagića.⁹

Jagić je prigovorio Ivekoviću što mu je Rječnik suviše skučen izborom riječi. "Suživanje čitavog modernog književnog jezika na opseg riječi dvojice pisaca kao dodatak Vukovoj i Daničićевой zbirci mora a priori ostaviti bijedan utisak, kad se zna, da bi barem deset puta toliko broj pisaca, i to iz različitih područja srpskohrvatskog jezika, morao biti uzet u obzir, ako bi se htjela dati i približna slika modernog srpskohrvatskog jezičnog bogatstva."¹⁰

Međutim, Iveković se nije mogao složiti s takvim pogledima Jagićevim te mu je u Viencu vrlo oštro replicirao. Jagić mu je

posebno prigovorio i zbog toga što je uzeo kao izvor i Stullijev rječnik: "Još čudnije zvuči, kao protivurječnost ovoj neopravdanoj suzdržljivosti, piščevo priznanje da je čak i Stullija uzimao u obzir. Zašto je to bilo potrebno? Zar ne bi bilo pravilnije iskoristiti nekoliko modernih dalmatinskih pisaca, na pr. Kazalija, Vodopića i dr., da spomenemo samo pokojnike? Kako će izdavač opravdati takvo neobaziranje i takvu nepažnju? Kad bi se jedan nedostatak mogao opravdati drugim, mogao bi doduše izdavač ovoga rječnika reći: Kazalija, Vodopića i dr. nema, jer ni inače nisu uzeti u obzir najpoznatiji pisci Hrvatske, Srbije itd. E pa dobro. Ali recite mi: kakav je to rječnik?"¹¹

Iveković s ponosom konstatira da u njegovu Rječniku ima dosta citata iz starijih pisaca (Gundulića, Đurđevića, Palmotića, Hektorovića, Divkovića, Kanižlića, Reljkovića) koje je preuzimao preko Stullijeva Rječosložja ili preko Akademijina Rječnika, a ti pisci, veli on, "ne privode se za paradu nego za proste svjedoke riječima kraj kojih stoje".

Iz Akademijina Rječnika uzimao je, veli, eklektički, a isto tako i iz Stullijeva Rječosložja, pa odlučno odbija Jagićev prigovor. Nije se on "čak i" Stullijem služio, kako mu prigovara Jagić, nego je upravo bio dužan ekscerpirati i to Stullijevo leksikografsko djelo, a to će, napominje, priznati svatko tko je imao kada sa Stullijem posla! Sumnja da je Jagić pomnije zagledao u Stullija, predbacuje mu Iveković, jer bi inače uvidio da je Stulli uzimao riječi iz Belostenca, Della Belle, Habdelića, Jambrešića, Mikalje i iz gotovo svih starijih pisaca dalmatinskih, bosanskih i slavonskih, pa je upotrijebio čak i neke dubrovačke pisce u rukopisima. "Pa mi jedan Jagić zamjerava, što sam se poslužio Stullijem, a da nijesam, on bi lupao po meni, i s punim pravom bi to činio. Ako u selu, Turci, ako u polju, vuci. Toliko može pristranost čovjeka kod zdravih očiju zaslijeptiti."¹²

Međutim, Jagić mu je djelomično prigovorio što citira Stullija i u onim slučajevima kada je pojedine riječi mogao potvrditi suvremenim tadašnjim piscima. Tako Iveković kao izvor za neke riječi navodi Stullija, kao da se radi o historijskom rječniku, a ne navodi te i druge riječi, npr., suvremenih tadašnjih pisa-

ca, pa i Mažuranića, koje je upotrijebio u Smrti Smail-age Čen-
gića.

Uopće su vrlo karakteristični motivi i opravdanja kojima Iveković odbija vrlo mnoge riječi iz Mažuranićeva spjéva, opravdavajući to najčešće ovim razlozima: nema ih u Akademijinu Rječniku ili nema ih u Stullija; riječ se upotrebljava samo u zapadnim krajevima; određenu riječ načinio je Mažuranić i sl.

Ne prihvaćajući Jagićev prigovor što nije kao izvor uzeo Smrt Smail-age, Iveković odbija npr. ove i mnoge druge riječi: agovanje - jer je riječ načinio Mažuranić; zazebe ga... "nema glagola ovoga ni Stulli, bit će rečenica kajkavska ili čakavska; što ih silan strati - "samo u zapadnim krajevima. Isp. Stulli"; mrazne valja vale - "u zap. krajevima. Isp. Stulli"; sviloruna krda: "Da, samo krđ i Vuk: i veliki krđ svinja, i Daničić: krđ volova, i Petrović Njegoš: krđove, a Stulli samo krdo; po tome će krdo biti čakavski"; prikrilio - "bit će čakavski mj. prekrililo. Vuk ima prema tome prekriliti, a Stulli samo prikrliti"; stupaj nogu: "samo u zap. kraj. usp. Stulli, ... u štokavaca korak, stopa"; nerazlučno - "riječ Ruska, Stulli. U nas nerastavno, nerazdjelno, nerazdiono"; biserak "samo u Stullija"; neman ružna - "samo u zap. krajevima isp. Stulli"; starodavna...lipa "Ruska riječ. Stulli ... u Rječ. starodrevan"; u zakutku ... "u Stullija zakutan, vidi kutan"; noć je vani ... "kajkavski, štokavski van, vanka, napolju. Tako i Stulli"; zirni, pobre "u Stullija ima v. impf. zirati, intueri, aspícere, pa je Mažuranić odatle načinio v. pf. zirnuti, kao od šetati - šetnuti ..."; prijašnje ... mjesto "nema u Stullija, u riječi prijašnji (od prije), pre-gjašnji".

To su, dakle, razlozi zbog kojih Iveković odbija Jagićev prigovor što za svoj Rječnik nije ekscerpirao i klasično Mažuranićevo djelo. Pri tome opet uzima u obzir i Stullijev rječnik. Da Ivekovićevi opći razlozi pri odbijanju riječi iz Mažuranićeva djela ne mogu biti dovoljno opravdani, pokazao je već Jagić.

Ali, Iveković se branio (a istu misao isticali i kasniji neki jezični stručnjaci), da je svoje djelo sastavljao ne da da-
de presjek, nego da ponudi uzor pa je i iz načela izostavljao

građu iz onih izvora koji bi se mogli razlikovati od građe što ju je izabrao kao model.¹³ Takvo mišljenje, koliko god ima u sebi nešto istine, ipak se ne može prihvatiti, kako je to s pravom pokazao i Jagić i drugi, a već je i ovdje dovoljno istaknuto.

Ipak, svjestan da bi građu trebalo i proširiti, Iveković je pokušao prvotno preusko postavljenu leksikografski princip bar donekle ispraviti. Iveković je u podmakloj fazi svoga višegodišnjega marljivoga i sistematskoga rada, premda je već "dobrano daleko bio došao u obragjivanju rječnika" - kako sam veli u Predgovoru - svoje izvore proširio, naročito Stullijevim Rječosložjem, najvećim rječnikom naše starije leksikografije, ali ne i većim brojem novijih pisaca.

Sve da je i uvidio korist znatnijega i opsežnijega proširivanja svojih izvora, teško bi se nakon višegodišnjega rada po određenim načelima odlučio da se sam daje na takav težak i mukotran posao, pri čemu inače rade ekipe stručnjaka. Za proširivanje rječnika, u smislu kako je to htio Jagić, trebalo je, pored čvrstoga zdravlja, utrošiti još mnogo vremena, energije i strpljivosti za izbor, ekscerpiranje i obradu, iako je Iveković bio vrlo sistematičan, dosljedan i željezno uporan.

Uostalom, za Ivekovića bi bio prenao skok da prvotnu namjenu Matice hrvatske znatno još proširi tako povećanom i promijenjenom koncepcijom rječnika o kojoj je govorio Jagić. To je bilo daleko od poimanja energičnoga ali ne i elastičnoga i širokoga Ivekovića. Jagić je, ne bez razloga, ustvrdio u svojoj kritici da se po "cijeloj povijesti nastanka ovoga djela nije moglo ništa bolje očekivati".

Stoga nije neobično što sada dolazi u Ivekovića do određenoga kompromisa: proširuje rječnički fond, posebno iz Stullijeva Rječosložja, dakle iz djela u kojemu su riječi već abecedirane, u kojemu su one potvrđene primjerima iz starijih hrvatskih pisaca. To mu je već nešto prihvatljiviji, lakši i brži posao.

Istina, Iveković navodi određene riječi iz toga djela i onda kada je to zapravo nepotrebno, jer njegov rječnik nije historijski, što mu je Jagić s pravom prigovorio. Ali je Iveković

odabirao i takve riječi koje nije našao u svojim uskim izvorima a one ipak daju potpuniju sliku rječničkog fonda, što je svakako bilo korisno.

Već sam naveo više takvih riječi koje su potvrđene samo Stullijevim rječnikom, a ne i drugim potvrdama. Mogao bih im dodati i znatno veći broj. Prema gruboj procjeni, Iveković citira Stullija, ili direktno preko Rječosložja ili preko Akademijina Rječnika, preko tisuću do tisuću trista puta. Ako još i dalje listamo Rječnik hrvatskog jezika, naći ćemo i ove riječi kojima je izvor naveden samo u Stullija: laskav, ličilo, lihva, lihven, lihvenički, listopadski, ljepahan, lješnjak, ljubomor, ljubomoran, ljubomornost, ljubomorstvo, ljubukati, ljudetina, maukavac, maukavica, medokradica, mirisnica, mirodiya, mlinarina, mlinarski, mlinski, mlohavac, mlohavica, mlohavost, mnogovjek, mного-žen, modričast, modričav, modrost, mostac, mostić, mostovina, motrilac, mramorni, mučenički, mučenikov, nezahvalan, nosač, novakinja, ocoubica, octiti, očitovanje, odstraniti, okrutnik, okus, omama, omamica, mučilac, mučilo, mudroljubac, mudroljublje, nadisati, napasnica, natjecanje, natjecalac, nemilosrdan, nenazodan, nepodoban, nepomnja, neprobavan, i mnoge druge.

Većinu tih riječi očito bi tražio i Jagić da se uvrste u Rječnik. Zbog toga mu je, mislim, Jagić nešto preostro prigovorio s obzirom na udio Stullijeva Rječosložja u Ivekovićevu djelu, ne priznajući mu ni ono što je bilo bar donekle prihvatljivo. Jer, nisu li potrebne, pored već navedenih, ove riječi iz Stullijeva Rječosložja (da ih navedem samo s početnim o i p): općinstvo, operušati, oplemeniti, oplemenjivati, oporučitelj, oporučiteljica, oporučiti, oporučivati, ovčarnica, ozloglasiti, ozloglašivati, paprenjak, pepelnica, perivojni, parničar, petrovača, plješiv, pobožnik, početnica, pohrvatiti, pojasar, pokladni, pokorni, pokrepa, pomičan, pomoćni, pomorstvo, poplun, poraz, porazan, poslovni, posrednica, posredovati, potišten, potištenica, potištenik, potrebnik, potrebnica, potrepština, povećati, po-vijestan, pravovjernica, pravovjernik, prhutast i druge?

Bez Stullijeve pomoći, na osnovi samo svojih izvora, bio bi Rječnik i bez riječi: liječnički, liječnikov, listonoša,

listovnica, lojanica, mesnica, pa onda i bez: misni, misnikov, misništvo, mornarev, mornarski, odvjetnik, odvjetnica, okrutan, okrutnica, opančarica, i dr.

Istina, Jagić bi tražio da mnoge od tih riječi uđu u Rječnik, ali ne preko Stullija, nego proširujući ga riječima iz djela mnogo većeg broja suvremenih tadašnjih književnika, u čemu je imao pravo. Ipak, kada to već nije učinio, Iveković je potkraj bar donekle ispravio prazninu u svome djelu, makar i ne na pravi način. Stoga je donekle u pravu što odbija suviše oštar Jagićev prigovor; razumije se ima tek relativno pravo. Najdosljedniji bi, možda, bio da je, prema prvotnoj namjeri Matice hrvatske, donio Rječnik i dodatke iz djela Karadžićevih i Daničićevih ili da je jednostavno pretiskao latinicom samo Karadžićev Rječnik. Tada bi se još jasnije i imperativnije nametnula spoznaja o nedovoljnosti takva djela, ali kojemu ipak ne bi bilo prigovora.¹⁴ Tako su do spoznaje da je djelo ipak preusko došli uz Jagića i drugi, pa su predlagali da se to leksikografsko djelo proširi trećim sveskom, koji bi, po mišljenju V. Rožića, trebao sadržavati i "književne i kulturne riječi postale u novije doba".¹⁵ Iveković se, dakako, na taj pothvat nije odlučio iz više razloga.

Bez Stullijeva Rječosložja (neposredno ili posredno preko Akademijina Rječnika) Ivekovićev bi Rječnik bio još oskudniji s obzirom na preuzak broj svojih izvora. Ovako, iako je taj izvor preuzak s obzirom na moderne tadašnje književnike, ipak se riječi potvrđuju i starijim našim rječnicima i primjerima i starije hrvatske književnosti, makar u cjelini ne uvijek dosljedno i opravdano. I ta je činjenica, čini se, otupila oštricu Radićeve kritike, iako su opet drugi kritičari prigovarali što takvih riječi nema u Rječniku još i više.¹⁶ Utjecaj dubrovačkog leksikografa vidljiv je, dakle, u određenoj mjeri i u osvitu 20. stoljeća u Broz-Ivekovićevu Rječniku hrvatskoga jezika!¹⁷

B i l j e š k e

- 1 Usp. npr. Šafaříkovo, Jagićevo ili Kurelčevo mišljenje.
- 2 "Rječnik hrvatskog jezika. Sakupili i obradili dr. F. Iveković i dr. I. Broz. Svezak I. A-O, U Zagrebu, 1901", Nada, Sarajevo, 1901, br. 13, str. 207-208. Osvrt je potpisan znakom Δ (iza kojega se krije Tugomil Alaupović. Usp. Leksikon pisaca Jugoslavije, Novi Sad, 1972, sv. I, str. 359).
- Alaupović je nezadovoljan što je Iveković upotrijebio premalo hrvatskih izvora za svoje djelo. - Pošto mu je prigovorio što nije uzimao i starije hrvatske pisce kao i novije, Alaupović dodaje: "Tada barem g. pisac ne bi trebao onoliko ispovijedati, kakvo će ime dati svome čedu... To znađu hrvatski filolozi, koji ne umiju ni maknuti bez Vuka i Daničića, pa da kojom nesrećom nestane njihovih velikih djela, onda ne znamo, što bi, na priliku gosp. dr. Maretić i dalje radio? Zatvorio dućan, nije drugo... Pa zar se iz tih djela (tj. Vukovih i Daničićevih, op. Z. V.) dade uopće srediti rječnik koji će u jezičnom pogledu zadovoljavati moderna pisca?... Pa zar uopće može jedan pisac biti toliko razgranana rada, da u njem svako može naći što traži?... Vuk je jedino mjerilo, kult njegov prelazi u nekih filologa upravo u smiješno, raspravlja se o njegovim štamparskim omaškama, nabrajaju se i stranica i redak, gdje se je koja riječ smjestila." Nakon tih riječi slijede citirane misli o tome kako bi Broz postupio da mu je bilo suđeno da sam napiše rječnik, pa završava: "Ali i ovaj rječnik i lanjska Maretićeva sintaksa svakako su čudne pojave, o kojima bi trebalo da ozbiljno porazmisle hrvatski književnici i filolozi, a ovi posljednji naročito da upamte onu poznatu, da je pjesnik gospodar, gramatik, sluga, pa da onda ne prolaze muče pokraj svih pjesničkih i beletrističkih djela, kao da ih i nema." Očito Alaupović pretpostavlja da bi izdavač Hrvatskih narodnih pjesama i pisac Crtica iz hrvatske književnosti, u kojima polemizira s Mareti-

- ćem, drugačije postupio i s obrađivanjem Rječnika kad bi došlo do konačne odluke o njegovu redigiranju.
- 3 Predgovor, str. III. - Maks Pleteršnik izdao je 1894-1895. Slovensko-nemški slovar, s oko 110.000 riječi, na 1900 strana. Možda je pojava Pleteršnikova djela, koje je izdano kada se Iveković dao na sustavan i marljiv rad, samo pojačala njegovu već stvorenu odluku da što prije izda i svoj rječnik. Usp. Zlatko Vince, "Vrijedno ali nepotpuno djelo. O manje poznatim odjecima na Broz-Ivekovićev Rječnik hrvatskog jezika", Filologija, br. 8, Zagreb, 1978.
- 4 O toj sustavnoj marljivosti govori i A. Radić u svojoj recenziji Broz-Ivekovičeva Rječnika, Sabrana djela, sv. XV, str. 60. i A. Musić, pisac Ivekovičeva nekrologa, Ljetopis JAZU, knj. 38.
- 5 To se sve vidi iz bilješke uz spomenuti Oglas: "Kako se doznalo iz novina, da sam se ja primio posla oko Hrvatskoga rječnika koji je nećaku mome Dru. Ivanu Brozu iz ruku istr gla smrt dosta me često i s ne malom brižnosti prijatelji i znanci pitaju za napredovanje ovog posla. Držeći da sam njima pa i ostalim prijateljima knjige naše dužan pokazati, koliko sam dosele uradio i kako, evo im četiri riječi na ogled.
- Napisao sam namah i ime knjizi zato što se iz njega vidi, odakle se crpe gragja rječnika iz svijeh djela Vukovih i Daničićevih, t.j. iz onijeh koje su oni samo izdali na svijet n pr. narodne pripovijetke i pjesme, poslovice, i t.d. pa samo iz djela njihovih.
- Do sad sam obradio slova A-K. Ako mi dobri Bog i unaprijed da zdravlje kako prošle tri godine, rječnik će se za tri četiri godine svršiti, moglo bi ga biti koliko dva dijela Akademijeskog Rječnika.
- Da se vidi, kako će odprilike ovaj rječnik biti prema Vukovu što se tiče broja riječi napominjem da u Vukovu ima kod slova K riječi 2905 (izostavivši one po istočnom i zapadnom govoru, n pr. kres i kris; juž. krijes), a u ovome ima 461 više.
- U Zagrebu 19. studenoga 1896. Dr. F. Iveković."

- 6 Dr. F. Iveković: Književno pismo. Kritička objava Rječnika hrvatskoga jezika u Archivu für slavische Philologie, B. XXIII, str. 521-529. od V. Jagića. Tu se veli kako je već poodavno u Matici hrvatskoj bila pokrenuta misao da bi se Karadžićev Rječnik prešampao latinskim slovima pa se tadašnji Matičin tajnik I. Kostrenčić stao o tome dogovarati s I. Brozom. Broz je na to odgovorio da bi bilo ipak bolje da se takav rječnik upotpuni barem iz Karadžićevih i Daničićevih djela, a i narodnim umotvorinama koje je Vuk izdao, gdje ima mnogo riječi kojih nema u Karadžićevu Rječniku.
- 7 Predgovor, str. IV.
- 8 Kraticom DARj označen je Daničićev svezak Akademijina Rječnika.
- 9 Archiv für slavische Philologie, XXIII, 1901, i XXIV, 1902.
- 10 V. Jagić, Izabrani kraći spisi, Zagreb, 1948, str. 551.
- 11 V. Jagić, Izabrani kraći spisi, str. 551.
- 12 Dr F. Iveković, "Književno pismo", Vienac, XXXIV, br. 4, str. 60.
- 13 "Ali, s druge strane, kritičari su zaboravljali, i često zaboravljaju i danas, da su sastavljači Rječnika i, naročito, Gramatike, svoja dela podešavali prema postavljenom cilju. A taj cilj nije bio da se prikaže presek, već da se pruži uzor. Takva je namena ograničavala mogućnost crpenja materijala iz drugih izvora koji se razlikuju od građe prihvaćene kao model." P. Ivić, Srpski narod i njegov jezik, Beograd, 1971, str. 192.
- 14 Sličnu misao iznosi u spomenutoj već ocjeni Broz-Ivekovićeva Rječnika i Tugomil Alaupović kada kaže: "Da je Iveković nadjenao svomu rječniku ime: 'Rječnik Vukovih i Daničićevih književnih djela', mi ne bismo prozborili ni crne ni bijele, tek bismo savjetovali književnicima koji scijene, da se iz samih književnih djela dađe naučiti lijep i čist jezik, nek radije za ono para nabave Vukova i Daničićeva djela, jer će im i rad biti slagji i plod jedriji. Ali dr.

Iveković to nije uradio." Usp. Nada, Sarajevo, 1901. br. 13.

Nikola Andrić je blaži, smatrajući da je Iveković ipak dosta učinio i s ovako nesavršenim djelom: "I nikad ne ću potpuno shvatiti, na što sva ova hajka na Ivekovića, koji je ipak ovim djelom dao, što nijedan od njegovih napadača nije ni pokušao da dađe literaturi." Odbijajući kritike jedne recenzije u "Brankovu Kolu", Andrić nastavlja: "Iza ovako nesavjestnih i jednostranih članaka izgleda, kao da su Iveković i Broz učinili bajagi neku sramotu književnosti, a ne najveću dobit... Gdje je tu onda ozbiljnost i javno poštenje?" Pošto se ponudio da bi on ili netko drugi od mlađih lingvista mogao dopuniti taj Rječnik trećim sveskom, Andrić sugerira i ispit iz leksikologije, potaknut upravo tim Rječnikom: "Ne bi li se mogao izmisliti kakav državni ispit na kojemu bi se izpitivalo samo poznavanje narodnog leksičkog blaga?" Usp. Dr. A/ndrić/, "Kako ćeš se koristiti narodnim rječnikom?", Narodne novine, 27.III. 1902, br. 71.

- 15 Vatroslav Rožić, "Neke, ponajviše loše riječi kovanice u hrvatskom jeziku", Nastavni vjesnik, 1903, str. 276-292. - Osvrćući se na Jagićev prijedlog da Iveković svojem djelu doda i treći svezak, Nikola Andrić tu misao prihvaća i domeće: "Dobro je, da se netko lati i ovoga posla. I čini mi se, da bi se svemu tomu lako dalo pomoći. Neka se jedan od nas mlađjih radnika poduhvati posla, pa za tri-četiri godine izda suplement Iveković-Brozovu rječniku! ... U dosad štampanim knjigama nalazit će se leksikon narodnih riječi i fraza,... a u trećoj knjizi neka bude skupljen jezični pribor literarnog jezika, recimo, dvadesetorice najvidjenijih književnih radnika." Usp. Dr. A/ndrić/, "Kako ćeš se koristiti narodnim rječnikom?", Narodne novine, 27.III. 1902, br. 71. - Inače u drugoj svojoj kritici Andrić to djelo naziva "monumentalnim" i veli: "Da se je dr. Iveković zadržao jedino na Vukovim i Daničićevim djelima, predao bi sada narodu rječnik u onom stilu, u kojem je dr. Ma-

retić Gramatiku. Knjiga bi istina bila nenatrunjena riečima i rečenicama, o valjanosti kojih se kadkad može i sumnjati, ali ne bi obuhvatala cijelo područje narodnog govora, koji treba da u cjelokupnosti udje u leksikon... Time dabome da ni Ivekovićev rječnik nije postao rječnikom književnog jezika, kako su to neki literati ... tražili, želeći, da dobiju leksikon, u kojemu će biti zabilježene rieči i fraze svih pouzdanih starijih i novijih pisaca ... Značajno je i u tom, da je Iveković s te strane prebrao Miličevića i Njegoša - a Kurelca i Pavlinovića nije. To je predrasuda, koja nam se nikako ne čini opravdana, jer se povodi za nekom sugeriranom i dugom praksom posvećenom frazom modernih hrvatskih filologa, koja ne daje našoj užoj stvari onu važnost, koja je ide." Tu se sada osvrće i na Stullija. Usp. A/ndrić/, "Iveković-Brozov rječnik (Letimični prikaz)", Narodne novine, 6.V.1901, br. 104.

- 16 To se može zaključiti i po suviše potenciranom zaključku što ga donosi A. Radić, uza sve svoje objekte da bi u taj Rječnik trebalo da uđe rječničko blago čitavoga naroda: "Hrvatska je književnost na štokavskom govoru stara 400 godina, ali rječnika književnog jezika do sada niesmo imali. Danas možemo reći, da ga imamo." Usp. A. Radić, "Rječnik hrvatskoga jezika", Obzor, 1901, br. 103, str. 1-2. Usp. i Sabrana djela dra Antuna Radića. O hrvatskom književnom jeziku, Zagreb, 1937, knj. XV, str. 63.
- Tugomil Alaupović u pojedinostima ponešto pretjeruje kada tvrdi kako se u Rječniku ne može naći makar koja potvrda iz starije hrvatske književnosti: "Gdje je makar jedan izmeggju starijih pisaca u Bosni, koji su na glasu s ljepote narodnog jezika, kao Divković, Margitić, Posilović, Bandulavić?... fra Grga? A zar nijedan pisac iz Dalmacije, Bosne, iz Slavonije i Hrvatske ni starijega ni novijega vremena nije vrijedan, da se iz njega pribere koja gragja za 'hrvatski rječnik'?" - Već u ovom članku navedeni su kao primjeri i riječi iz nekih bosanskih pisaca (npr. iz Divkovića) a i drugih starijih hrvatskih književnika. Alaupović uopće prigovara što u Rječnik nisu sistematski iscrpena

djela iz starijih pisaca: "Tako smo se obveselili, da će Ivekovićevo djelo biti kao neko skraćeno izdanje akademij-skog rječnika, gdje će biti poredano jezično blago tolikih stotina godina našega naučnog rada... Nadali smo se, da će dr. Iveković iscrpsti makar najčjuvenije i najglavnije pisce daleke prošlosti, jer ako imade prava da sjedne u debee i skup rječnik riječ tuggjica, koja je nedavno zabludila u koji kraj ili čak u jedno selo, zar da barem toliko prava nema i riječ, koja je već prije nekoliko stotina godina našla mjesta u kojem znamenitijem djelu starijega književnika?" Usp. T. Alaupović, "Rječnik hrvatskog jezika, Sakupili i obradili dr. F. Iveković i dr. Ivan Broz. Svezak 1 A-O, U Zagrebu, 1901, Cijena 20 kruna", Nada, Sarajevo, 1901, br. 13, str. 207-208.

Pretpostavljajući i takve prigovore, Iveković je, kako smo vidjeli, nastojao da ih bar donekle otkloni služeći se i Rječosložjem, i preko njega obuhvaćajući i starije hrvatske pisce.

- 17 Zahvaljujem se dru M. Brleku koji mi je omogućio uvid u ispisane Stullijeve riječi iz Broz-Ivekovićeva Rječnika.